

עומקא דפרשה

העתקה ממוחשבת

שער הציון

בעלות על חידו"ת

העתקה ספרים ומוזיקה

העתקת פטנטים והמצאות

זכויות יוצרים

פר' שופטים - בענייני זכויות יוצרים

בס"ד ערש"ק ז' אלול תשע"ט

זכויות יוצרים בפטנטים והמצאות

הרב שמחה יונה קליין - לונדון

צילום מספר והעתקת מוזיקה

הרב אברהם לוי - מח"ס זכויות היוצרים

כתב רבינו מאיר בתוס' קידושין נט ע"א הדמביא דג מת לתוך מצודה, ומסיבתו מתאספים הדגים, שהבא לפרוש שם מצודה הוי גזלן, ועל פי זה כתב בשו"ת מהרש"ם (סימן רנט) שמעכבים על מי שרוצה לבוא ולפתוח עסק לייצור על סמך מה שהמציא חברו, וכגון שמייצר בגדים ע"י המצאה חדשה, הרי עשיית הבגדים בשיטה זו, הוא הדג המת שמחמתו קוני הבגדים מתאספים והוי כאילו כבר זכה בהם, והבא להמציא לעשות עתה בגד כמין זה, צריך לבקש רשות לממציא הבגדים שיתנו לו. וע"ע בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סימן קנז) לגבי יצרן שהשקיע ממון כדי להוציא רשיון למוצר מסוים, יכול לעכב יצרנים אחרים לייצר מוצר דומה על סמך רשיון זה, ואע"פ שאין השני משתמש בשום דבר ששייך למקבל הרשיון, מ"מ הוא גורם נזק לראשון בכך שימכור פחות מהסחורה שלו.

ולפי זה יצרן שהשקיע ממון או טירחה בפיתוח ייחודי של מוצר, אסור להשתמש בהמצאתו, כגון יצרן בגדים או רהיטים שהשקיע ממון וטרחא כדי לעצב דגמים ייחודיים, אסור לאחר להעתיק ממנו ולמכרו, שהוא חשוב כגזול את הראשון.

ובכלל זה שאסור לייצר **חיקוי** זול למוצר בעל פירוה מפורסמת, אא"כ נמכר מפורש בתור חיקוי (כגון "דיי תואם" למדפסת, או חיקוי עט פרקר), או שעושה במוצר שינוי הניכר לעין שאינו המוצר המקורי. כמו כן, בעל מפעל תכשיטים שהמציא תכונה מיוחדת לתכשיט, אסור לאחר להעתיק אותה ולמכור כמותה. (שו"ת מנחת יצחק חלק יא סימן קע).

ונראה שגם על **סמל** או ציור של פירוה של חברה יש עליהם זכויות יוצרים כי היא יצירה חדשה ממש, שנעשתה על ידי חכמת הציור או טכניקת הגרפיקה.

ובכלל האיסור גם להעתיק פיתוח הייצור (ולא רק הייצור עצמו) כיוון שמשגיח את גבולו, כגון להשתמש ב**דגם** מיוחד שנעשה לצורך ייצור, כגון גיזרה לחיתוך בד, או תבנית ליציקת כלי, או במתכון מקצועי של יצרן מזון. וכן אסור להעתיק תוכנת **פונטים** ו**גופנים** למחשב שעיצבו במיוחד ונמכרים בדיסק.

אבל אם אינו מעתיק מחבירו המצאה חדשה, אלא **שילוב** של רעיונות שהיו קיימים כבר (כגון שהרכיב שני סוגי מיץ ביחד), מותר לשלב כך גם בעצמו.

כמו כן, מותר לחקות **רעיון** וצורת ספר כשמוציא בנושא אחר או לציבור אחר. אבל אסור להעתיק המצאה מיוחדת שיש בעיצוב או בעימוד הספר, כגון שהמציא צורה חדשה שמקילה על הקריאה, באופן שנחשב יצירה חדשה שלא היתה קודם.

וכן יש ללמוד מכאן שאסור לאדם להשתמש בשם (**פירוה**) או בסמל של חברה או חנות ידועה לצורך קידום עסקיו, שכן בעל החברה יכול לטעון שמכיון שהוציא הוצאות למשרד פרסום על מציאת השם או הסמל, אם כן הם דברים ששווים כסף, וכאשר השני משתמש בשם או בסמל הוא נהנה מהוצאות חבירו, אע"פ שהשתמש רק ב"רעיון" בעלמא שאינו דבר ממשי, ואם עבר השני והשתמש בשם או בסמל, הראשון אף יכול לתבעו שישתתף בהוצאותיו. (כן משמע בשו"ת דברי מלכיאל שם). ועוד יש מקום לדון לאסור שימוש בשם מסחרי של אחר משום גניבת דעת, שמטעה בכך את ציבור הקונים, כי הם רוצים דוקא את הסחורה של הראשון ולא אחרת. ולכן אם משנה מעט את השם מותר, אפילו בהבדל דק, בתנאי שהוא ניכר וניתן בקלות להבחין ביניהם.

וכן יש לאסור שימוש בשם מסחרי של אחר, משום דינא דמלכותא, מאחר שכך הוא החוק והמנהג ברוב המקומות, שאין לסוחר אחד להשתמש בשם מסחרי של סוחר אחר. ובפרט שבימינו שם מסחרי שוה כסף, וכאשר רוצה בעל עסק למכור את העסק, אחד מהמרכיבים במחיר הוא המוניטין שלו. וכן משמע בשו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סימן עה אות ה. ודעת ר"ח פלאגי ברוח חיים חו"מ סימן שעו שאסור להשתמש בשם פירוה משום השגת גבול.

עוד יש ללמוד מכאן לכל סוגי דברים שאסור לאדם

המשך בעמ' 4 <<

כידוע שדיני זכויות יוצרים הוא מהסוגיות שניתן לדון בהן לחומרא ולקולא, ולכן ישנם פוסקים נוטים להקל, וישנם שמחמירים בכל זה, ויש שעשו פשרה ביניהם כפי שנבאר בס"ד. ונחלקו לג' שיטות: א) המחמירים ס"ל שדין זכויות יוצרים הו"ל כבעלות גמורה של בעל היצירה, וממילא כל שימוש ללא בקשת רשות מפורשת מבעל היצירה הו"ל כגזול גמור, והיא דעת מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל, כפי שמוכח בס' זכויות יוצרים (לדיין הגר"א כהן שליט"א), ב) אולם המקילים פסקו, שמוותר להעתיק בכל אופן, משום דס"ל שאין כאן גזל בידיים, דאינו בכלל איסור גזילה שלמדו חז"ל מהפס' "ויגזול את החנית", היינו שגזול דבר שיש בו ממשות, וכל מה שאסרו חז"ל שלא לגרום נזק, היא תקנה שלא ירד אדם למלאכת חבירו, כפי שמבואר בארוכה במבוא לספרנו זכויות היוצרים. ולשיטה זו מותר להעתיק כל תוכנה אפילו יקרה מאוד, לצורך עצמו ובתנאי שלא יבוא להפסיד את חבירו והיינו כשיודע בתוך תוכו שלא יקנה לעולם המוצר בשום אופן אפי' כשיזדקק לזה מאוד. ג) דעת המכריעים היא ה**שיטה האמצעית** שעושה פשרה בין ה' השיטות הקודמות ונתנו דברים לשיעורין, וכל זה מחמת **תקנת השוק** שהיוצרים לא יפסידו את מקור פרנסתם. וכיון שכמעט לא שייך לצאת נקי לכל הדעות, לכן נקטו רבים מהפוס' כשיטה האמצעית, ולא החמירו כשיטה א' דלא שבקת חיי לכל בריה, שהיא גזירה ותקנה שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בזה, אולם הרוצה להחמיר כדעת המחמירים, תע"ב.

והנה שיטה זו האמצעית בנויה בעצם משתי השיטות הנ"ל, דדין זכויות יוצרים שגזול בעלות היוצרים אינו גזל מדאורייתא, שהרי גזל מהתורה הוי כעין זה המפורש בקרא "ויגזול החנית מיד המצר", ולכן בדבר שאין בו ממש כגון זכויות יוצרים דהוה בעלות על דבר שאין בו ממש, לא שייך גזל מהתורה, דהו"ל כבעלות על אויר חצר, דכמו באויר שקבעו חכמים על מה חלה הבעלות, כמבואר בשו"ע חו"מ סי' רע"ו ברמ"א ובשר"ך שם, כמו"כ בזכויות יוצרים זכות הבעלות מתייחסת רק לפי מה שיקבעו חכמי התורה בכל דור ודור. וכל בעלותו הוא שלא להפקיע ולקפח ולהפסיד את יצירתו של היוצר, ומאידך גם בעל החכמה והיצירה אסור לו להפסיד את יצירתו וחכמתו, משום שהחכמה חוזרת לבעליה, דמהש"ל החכמה ומפיו דעת ותבונה.

ובאמת הורו גדולי הוראה לפסוק כשיטה זו, שלצורך עצמו התירו ההעתקה, ובלבד שיודע שלא ירושח התוכנה בשום אופן, והיינו אפילו שהיו חכמים אוסרים ההעתקה לצורך עצמו. וכך נקטו למעשה חכמי הדור האחרון מהם מרן הגר"ש אויערבאך, ומרן הגר"ש וואזנר בשו"ת שבט הלוי. [וכשזכינו בס"ד להוציא בתחילה את הקונטרס "לא כל הזכויות שמורות" (שהוא הבסיס לספרנו זכויות היוצרים), ושם נקטנו כדעה האמצעית, קילסו זאת גדולי מורי ההוראה בא"י ובחו"ל, והגדילו לעשות מו"ר הגאון הגדול רבי משה הלברשטאם זצוק"ל להתקשר באופן אישי, כדי למסור לי שנהנה ממה שנקטנו למעשה כהדעה האמצעית בזה].

ועוד יש בזה צד קולא שכל דבר שהוא העתקה לצורך עצמו ולא יבוא כלל לקנותו, כמו חוברות עבודה המיועדים למלמדי תשב"ב, שהמלמד מעתיק כמה דפים מהחוברת לצורך תלמידי כיתתו בלבד, וכן לא יבוא להדפיס מזה ספר או חוברת כפי שהדפיס המו"ל, וגם ההורים לא יקנו ספר זה, וה"ה בכל הדברים הדומים לזה, שמוותר להעתיק ולצלל מאותם ספרים המיועדים לחכמת הקריאה, כיון שמעתיק את החומר לצורך עצמו, ואפילו אם המו"ל כתב עליו שאסור לצלל. [וכן רשאי להעבירו מבן לבן, אף אם המו"ל כתב בספר שאסור זאת]. משום דזכויות יוצרים אנו משעובדים לחכמי התורה, ולא יתכן שמלמד דרדקי או מו"ל יקבע פסקים בזכויות יוצרים. וכמו שהעירו לנכון הגרמ"ז זארגער שליט"א והגר"ב צ'בארון בהסכמותיהם

המשך בעמ' 4 <<

בענין זכויות יוצרים

הרב שלום בלוי

שאלה נפוצה היא, האם מותר להעתיק יצירות שונות של יוצרים ומחברים, כגון ספרים [מצוי בספרי לימוד וחמרי עזר], קלטות ודיסקים, תוכניות אד-ריכלות, ותוכנות מחשב, כולם או חלקם. בשאלה זו יש לדון בשני ענינים: א. האם יש מקום לאסור משום קיפוח פרנסתו של המחבר, ומסבה זו יש לדון לאסור לא רק את העתקת המוצר המקורי, אלא אף יצור מוצר דומה לו, שהפצתו בשוק תפגע בהפצתו של המוצר הראשון. ב. האם המחבר נחשב בעלים על יצירתו ("קנין רוחני") ויכול לאסור את העתקתה או את השימוש בה בצורות מסוימות.

שאלה זו נידונה בשו"ת הרמ"א (סי' י'), כאשר המהר"ם פדאווה הדיס את ספרי הרמב"ם, ומדפיס גוי הדפיס מהדורה מתחרה ואף מכר אותה בזול יותר. הרמ"א הכריע לאסור לקנות את המהדורה המתחרה, מטעם דאף דקיי"ל דרשאי אדם לפתוח חנות בצד חנותו של חברו (שו"ע סי' קנ"ט ס"ה), היכא דברי היזקא שיקנו כולם את המהדורה הזולה יותר ונמצאת פרנסת הראשון מקופחת יכול לעכב. (ועי' פתחי תשובה שם סק"ג).

בשו"ת חתם סופר (ח"מ סי' ע"ט) ובשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סי' מ"ד) הרבו להביא מדורות שלפניהם, שהרבנים שהסכימו על ספרים גזרו בחרמות שלא ידפיס אדם ספר כזה עד הזמן שבו נראה שהמדפיס הראשון יספיק לכסות את מה שהשקיע. [וכתבו האחרונים שמסתבר לומר שלא די בזה שיכסה את הקרן שהשקיע, דזדון וזבין תגרא איקרי, אלא שירויח כמו שראוי להרויח מהשקעה וטירחה כזו].

וכתבו עוד, דבדבר שהוא יצר מחדש כגון חיבור חדש שלא היה עד הנה, פשיטא שהוא בעלים על שלו לאסור להדפיסו בלי רשותו לעולם, וק"ו כשהוא אסור לפי חוקי המדינה [מפני שאז הוא סומך יותר שלא ישיגו גבולו, יעוי"ש].

ועי' שו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' קנ"ג), שהביא בתו"ד שמרן הח"ח כתב בצואתו אלו מספריו הוא מרשה לכל אדם להדפיס ובאלו תנאים, והזהיר מלהדפיס מה שלא התיר להדפיס, הרי שסר להלכה שהמחבר נחשב בעלים לאסור הדפסת ספריו.

ועי' שו"ת נודע ביהודה (תנינא ח"מ סי' כ"ד, הובא בפ"ת ח"מ סי' קנ"ח סק"א) שדן במי שהדפיס משניות בבית דפוס ובעל הדפוס רוצה להשתמש בגלופות שנעשו עבור הראשון להדפיס ספרים אחרים, שהרשות ביד הראשון לעכב בעדו עד שישלם לו מה שנהנה מהגלופות שהוא שלם עבורן. ויש ללמוד מדבריו שהמשתמש ביצירה של אחר לצורך שלו רשאי הבעלים לתבעו שישלם מה שנהנה. [ואף שהגלופות שייכות לבעל הדפוס ורשאי לפרקן, אם בא להשתמש בהם חייב לשלם לראשון].

המרדכי בפ' המפקיד (סי' רצ"ג) הביא דברי רב יהודה גאון, שהמפקיד ס"ת אצל חברו אסור להעתיק ממנו משום דמריע ליה לפקדון. וביאר החת"ס (שו"ת א"ח סי' ב') כונתו, שבטרם עידן הדפוס שהיו הספרים נדירים ויקרים, כיון שמעתיק עותק נוסף מן הספר יורד ערכם של הספרים הקיימים. ומדבריו נלמד, שאסור לפרוץ תוכנה וכיו"ב באופן שמחמת כן ירד ערכו של המוצר. אכן דבריו צריכים ביאור, דבשו"ת הרא"ש (כלל ה' סי' ג') מבואר שאין לעכב אדם העושה בשלו אף אם מחמת מעשיו פוחת ערכו של רכוש חברו. ועוד, דלדבריו יהיה אסור גם לבעל הספר להעתיקו, כיון שגורם נזק לאחרים שיש ברשותם ספרים יקרים כאלו. ונראה לומר, שהמעתיק מספר המופקד בידו אינו נחשב כעושה בשלו כיון שמשתמש בשל חברו להעתיק ממנו, ויכול בעל החפץ לאסור עליו שימוש זה כיון שמזיקו. ואם נאמר כן, אין לאסור מטעם זה כשהתוכנה המקורית נרכשה ע"י המעתיק [ואכמ"ל בתנאים ובשיורים שעושה המוכר].

ועי' בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' ר"ב) שהתיר לצלם דפים בודדים מספר לצורך תלמידי הכתה וכיו"ב, וכן כתבו אחרים להתיר העתקה שלא לצורך מסחר, ועי' בכ"ז בס"ל פתחי חושן (הל' גניבה פ"ט סי"א והע" כ"ז).

ואגב אורחא יש להעיר, על מה שיש נוהגים להתיר במקרים כאלו ואחרים מטעם שהבעלים יודע שכולם עושים כך ומוחל, שבודאי א"א לומר כן, ומשל לדבר במי שיש לו חנות במקום שמצויים אנשים שאינם מהוגנים, ויודע שיש שגונבים ממנו ועל דעת פחת והפסד זה מחזיק את חנותו, וכי יתיר הדבר לגנוב ממנו, הרי בודאי שאינו מוחל אלא שאין בידו למנוע.

זכויות יוצרים בהעתקה ממוחשבת

הרב אליעזר היון

יש לדון, האם איכא איסור גזל ופגיעה בזכויות היוצרים בטכנולוגיה המתחדשת היום, בה מועתקים ונצרכים קבצים של הרצאות, ספרים, מאמרים וכדו' באמצעות המחשב.

ובעומק דפרשה גליין קס (פר' כי תבא תשע"א), באנו לחדש בס"ד [להלכה ולא למעשה] כי ייתכן שהדבר מותר מעיקר הדין, ובסיס ההיתר הוא על פי יסוד האיסור ב'הפרת זכויות יוצרים' שחודש בספר משפט שלמה (ח"ג ס"י) למ"ו הגר"ש זעפראני שליט"א.

דהנה האריך הגר"ש שם לדון בדברי הפוסקים באיסור העתקת קלטת או ספר והעלה שיש לאסור מדין שיור, דאמדינן דעתיה של המוכר על פי מה שפירש באיסור ההעתקה שמשירר לעצמו בעלות בגוף החפץ הנמכר למנוע מהקונה להשתמש בו בשימוש של העתקה. ולכן אע"פ שעל עצם החכמה אינו יכול להיקרא בעלים, ולפי שאין בה ממש בכדי שיקרא בעלים ממוניים עליה, מ"מ על גוף החפץ הנמכר בין אם זה ספר, קלטת או דיסקט, הריהו בעלים לשייר לעצמו את שימוש ההעתקה, וכלפי שימוש זה חשיב העובר על האיסור כפוגע באיסור גזל.

ולפי ביאור זה, כאשר מעתיק את תוכן הקלטת מקלטת מועתקת, כלומר לא מהקלטת המקורית, ליכא בהו איסור גזל, שהרי כל יסוד האיסור הנובע מדין השיור' לא שייך אלא בקלטת המקורית, שהיתה פעם בבעלותו של המוכר ובה הוא משייר לעצמו בעלות בגוף החפץ הנמכר, אמנם בקלטת או ספר מועתק, כבר אין לו מאום.

מעתה נראה היה שבהעתקות מהרשת האלקטרונית, לא שייך איסור גזל. שכן העתקת קבצים שם, כידוע נערכת בשיטה של 'העתקת קבצים' או 'שיתוף קבצים', כלומר לאחר שהקונה הראשון מעלה את הקלטת או הספר אל תוך קובץ במחשבו, הוא מאפשר לכל מי שמעוניין, לגשת אל הקובץ ולהעתיק אותו אליו, בטכנולוגיות שונות ומתחדשות, וזוהי בעצם העתקה מהעתקה שלא נאסרה לפי הנ"ל באיסור גזל [אכן אין זו משנת חסידים, ומידי ריח' גזל לא פליט כמ"ש במשפט שלמה שם].

והלום ראיתי לדברי הרמב"ן שהובאו ברשב"א בגיטין (מבא, שאי אפשר להקנות וגם לא לשייר פרט כל שהוא שאינו יוצא מגוף הדבר הנמכר. וכגון ממכר זכות בגוף העבד על מנת שהקונה ירוויח את הקנס [אם יגחנו שור], או מכירת פרה על מנת לזכות בתשלום הכפל עליה [אם תיגנב ויתפס הגנב], או מכירת מצודה על מנת שיתפסו בה דגים [שהדגים אינם חלק מהמצודה אלא באים אליה לבד], ולא דמי למוכר דקל לפירותיו' ששם הפירות יוצאים מגוף הדקל. ובספר 'עמק המשפט' (עמ' תשמ"א) רצה בכך לדון ולדחות בכך את כל דין 'שיור' שחידש הגר"ש, שכן גם כאן אין השיור של זכות העתקה [היצירה המוזיקלית שבקלטת למשל] יוצא מגוף החפץ הנמכר [הקלטת גופה - שהרי השיור צריך להיות בגוף החפץ], ודמי למכירת עבד, פרה, או מצודה שהדגים אינם חלק מגוף המצודה.

ולעניות דעתי אין שייכות בין דברי הרמב"ן לנידונינו, דאין כוונת דבריו שאי אפשר למכור [או לשייר] דבר מה שאינו מחובר לגוף החפץ, אלא כוונתו שלא ניתן למכור דבר שתלוי בפעולות החיצוניות למכירה ולחפץ הנמכר. בממכר עבד לקנס או בממכר פרה לכפילה הרי שמכירת הקנס והכפל יתאפשרו רק אם אין יגנח שור את העבד ואדונו יתפס ויחוייב לשלם, או בפרה אם תיגנב והגנב יתפס ויהיה בידו לשלם. על כך כתב הרמב"ן דאין ריווח זה מונח בגוף החפץ הנמכר ואינו שייך כלל לפעולות המכירה, שכן הוא מגיע מפעולה חיצונית או ממספר פעולות חיצוניות שיתרחשו או לא יתרחשו והם עשויים או לא עשויים להניב את הריווח. אמנם בשיור בעלות בגוף החפץ על מנת לא לעשות ממנו העתקה, אין מדובר בפעולה חיצונית לגוף החפץ אלא שיור זכות במכירת הקלטת שבתוכה יש את היצירה. במילים אחרות, אין זה חשוב אם היצירה מחוברת לגוף החפץ הנמכר או לא, אלא אם היא תלויה בפעולות חיצוניות שאינן תלויות במכירה או שלא ניתן להפריד ביניהם. בפרה, עבד ומצודה ניתן להפריד בין גוף החפץ לפעולה החיצונית שנעשית, שכן ייתכן שהיא כלל לא התרחש, בספר או בקלטת לא ניתן להפריד בין היצירה לבין גוף החפץ ומכירתו.

וראיה ברורה לדבר היא דברי הרמב"ן גופיה שהובאו שם שמוכר חורבה לאווירה [לעשות שימוש באוויר] הוא מכירה. ואע"פ שהאוויר אינו מחובר לחורבה. וכתב על כך הרמב"ן שחורבה שאני משום ד'אוויר חורבה הרי הוא כאחת מחלקי החורבה'. ונראה שהן הן הדברים. אע"פ שהאוויר אינו מחובר פיזית לחורבה אולם לא ניתן להפריד ביניהם ואין מדובר בשתי פעולות שונות וחיצוניות. וראה בספר הנ"ל שגם כן דחה את הדברים ואולי זו כוונתו.

ולפי הנ"ל הדריה לדוכתא, שניתן לשייר זכות בגוף החפץ הנמכר, אמנם כאשר מדובר בהעתקה מקלטת מועתקת או העתקה מהורדת קובץ ברשת האלקטרונית, הרי דמי כבר הדבר לפעולה חיצונית שאינה שייכת לגוף החפץ ולמכירה עצמה. שהרי המכירה הראשונה תמה, ולפנינו כעת פעולה חיצונית לה. ואכתי צריך עיון.

שער הליון

הסגת גבול במשא ומתן

איסור הסגת גבול שנאמר בפר' שופטים ובפר' כי תבא הוא בהרחבת גבול הקרקע. אכן כ' הרוקח שכל המקפח מחייתו של חברו הוא בכלל אורח מסיג גבול רעהו. וכ' על זה המהרש"ל (שו"ת פט) דברים תמאמו על דבר זה הלא הלאו דלא תסיג גבול איירי בגוזל תחומו ובאר"י. וי"מ שלאזהרה בעלמא בא החרם והסמיכו על המקרא דהשגת גבול. והק' ע"ז ד"א כ' הול"ל הרי הוא עובר בלא תסיג גבול, אלא ביאר המהרש"ל דנראה שכך קיבל הרוקח מרביתו דארור מסיג גבול רעהו בא לרבות השגת גבול של משא ומתן, והיינו אע"פ שאינו משיג גבול ממש.

וכדעת החולקים שתמאמו על הרוקח, יעוי' בשו"ת הרדב"ז ח"ד אלף קכו (נד) שכ' מרגלא בפומייהו דאינשי שקורין לכיוצא בזה השגת גבול, ולפי זה קאי בארור דכתיב ארור מסיג גבול רעהו, אך לפי האמת קרא לאו בהכי משתעי אלא במסיג גבול קרקעו של חברו ומרחיב את גבולו, ולעבור עליו בשני לאוין אם הוא בא"י.

והוא מפרטי איסור גזל שמקפח את פרנסת חברו. ובזה מצאנו שני גדרי איסור, דין השגת גבול, ודין עני המהפך בחררה. והם חלוקים ביסודם, שאיסור עני המהפך, הוא רק כשהראשון התחיל להתעסק עם הקונה, ולכן באופנים האסורים משום השגת גבול אין לאיסור מטעם עני המהפך בחררה, שהרי הראשון לא דיבר עם הקונים ולא פסק עמם דמים. וכן להיפך, באופנים שאסורים משום עני המהפך בחררה, בין שייך לאיסורם משום השגת גבול, כי איסור השגת גבול נאמר רק ביוד לאומנות חבירו.

יורד לאומנות חבירו

כ' הרמב"ם בהל' דעות פ"ה ה"ג משאו ומתנו של תלמיד חכם באמת ובאמונה... ולא ירד לתוך אומנות חבירו, ולא יצר לאדם לעולם בחייו, כללו של דבר יהיה מן הנרדפים ולא מן הרודפים... ואדם שעושה כל המעשים האלו וכיו"ב עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. ושמעינך היא מדת חסידות, וכ"מ במכות (כד.) בא דוד והעמידן על י"א וכו' לא עשה לרעהו רעה - שלא ירד לאומנות חבירו. וע"ע בסנהדרין (פא.).

וכ"פ בשו"ע הגר"ז (הל' הפקר והשגת גבול יג) שמותר מן הדין לבני העיר לירד אחד בתוך אומנות חבירו, כגון להושיב חנות בצד חנות חבירו וכו', ומדת חסידות שלא לירד לתוך אומנות חבירו. ועי' חו"י (סי' מב) דירד לאומנות חבירו קי"ל דמותר לכתחילה, מלבד בן עיר אחרת [שהוא איסור דרבנן מפני תיקון העולם - ב"י], וז"ל דהוי מלתא דתוהו ביה אינשי בודאי הכי הוא... רק הצנועים והפרושים פורשים מזה". וראיתו ממכות שם דה"ל דברים הם מילי דחסידותא.

אך החת"ס (חו"מ סא) האריך לחלוק ע"ז וכ' דבא דוד והעמידן על י"א הם החמורים שבתרי"ג שא"א בלעדיהם. ודעתו שהוא איסור גמור ונקרא רשע ועברין. ומה שבר מתא אינו מעכב (ב"ב כא:), זהו משום שלא נחשב יורד לאומנות חבירו, כיון שעושה בתוך שלו, אבל באופן שדוחה לגמרי, ה"ז יורד לא"ח והוא איסור חמור. והוא כדעת הרוקח וכמ"ש המהרש"ל (כנ"ל) דהוא איסור גמור מצד השגת גבול, דנדרבה מארור מסיג גבול רעהו. ומשמע דהוא מדאורייתא.

ועי' שו"ת המב"ט (ח"ג מח) דהאיסור אינו דוקא במו"מ אלא בכל הפסד ממון כגון עשיר שבא לדור בעיר שיש בה כמה קהילות, אסור לפתותו שיקבע עצמו בקהילה אחת כדי שירבה קופת הקהילה בנדבותיו, ויש בזה השגת גבול.

הנאה ממלאכת חברו

עי' ב"מ קיז: אמר רבי יוחנן בשלשה מקומות שנה לנו ר"י אסור לאדם שיהנה מממון חבירו. ופירש"י שהאיסור עד שתהא מדעתו ונוחה לו. וכ' התוס' דהיינו אע"פ שמן הדין היה נראה שההנאה מותרת שהרי זה נהנה זה לא חסר, אפי' הכי תיקנו חכמים שיהא חייב דאין לו ליהנות מממון חבירו שלא מדעתו.

אמנם כשאינו מפסיד אין הלכה כר"י, אבל כאשר הוא חסר אסורה ההנאה ללא רשותו וצריך לשלם עליה, כמבואר בתוס' ב"ק כ"ע ב.

ועפ"ז כ' הנודע ביהודה (תנינא חו"מ סי' כד) שכאשר הראשון מפסיד על ידו, צריך לשלם לו כשיעור הנאתו. [עי' שדן לגבי מדפיס ספר שרוצה להשתמש בסידור אותיות ששילמו עליהם, לצורך ספר אחר, וכ' דכיון שמשלם להוצאות אחרות של הדפוס, א"כ גלי דעתיה דניח"ל להוציא לצורך הדפסה ומגלגלין עליו גם הוצאות הסידור].

וכ"כ החת"ס (חו"מ עט) דאינו בדין מי שמשקיע וטרח לאפשר זכיה בממון שיבוזו אחרים יגיעו, ואין ראוי להתיר לכתחילה שיהנה אחר ממה שזימן חברו. אכן הוא רק כשהראשון מפסיד ממון, אבל מטירחה בעלמא מותר ליהנות, דק"ל שלא כר"י ומותר ליהנות מממון חברו.

ושי' המרדכי (ב"מ פ"ב תכז) שהאיסור להנות מממון חברו ללא רשותו הוא גם כשאינו מפסיד, והאיסור משום שואל שלא מדעת.

שער הליון

בעלות על יצירה

נחלקו האחרונים אם יש לאדם בעלות על יצירה שאסור להעתיקה ללא רשותו. שיטת השואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סי' מד) שיש לאדם בעלות גמורה על הדברים שהמציא, והמשתמש בדברים אלו בלא רשותו נקרא גזלן. ואע"פ שהתוכנה או הניגון אינם אלא חכמה בעלמא ואין בהם ממש, אפשר לומר שיש בכוחם לאסור להעתיק, שאף שא"א להקנות דבר שאין בו ממש מ"מ יש בעלות עליו, וכעין שכל הסמ"ע (ריד סק"ז) בשם הרשב"א שיכול להיות בעלים על אורייתו, וכיון שיש למוכר בעלות על החכמה, בכוחו לאסור את שלו.

ועי' בחידושי ר"ש שקופ (גיטין ו) שבדבר שבא ע"י חכמת האדם שייך זכות בגופו לזכות בדבר שבא ע"י מחשבותיו שזכה גם בכלי המחשבה לזכות במה שימציא על ידיהן, שאם המציא בפועל כלי וחפץ על ידי חכמתו, דהכלי כמו שהוא הוא דבר חדש אז מציאותו שייך לממציא הדבר.

ובהקדמת ההפלאה לכתובות, גזר שלא להדפיס את ספרו בלא רשותו. וכן הח"ח בצוואתו שבס' אהבת ישראל, כתב שיש רשות לכל מי שרוצה להדפיס את המשנ"ב וח"ח ועוד כמה ספרים, אבל ספרים אחרים שעליהם לא נתן רשות, אסור להדפיס בלי רשותו.

אך שיטת הבית יצחק (יו"ד ח"ב סי' עה) שאין לאדם שום בעלות על דבר שהמציא. וכן אין לו כח לאסור על הקונה שלא יעתיק או ישכפל וכיו"ב. וכ"מ מדברי המהר"ם בנעט בשו"ת פרשת מרדכי (חו"מ סי' ז) שכתב לדון שבדבר חדש יש מקום להסכמות שגזרו שלא ידפיסו אחרים לתקופה מסויימת, משום שלא נחשב שעושים תקנה להרויח לזה ולהפסיד לזה, ומשמע מדבריו שבלא הסכמה אין בזה איסור.

והסכמת פוסקי זמננו שיש זכות על יצירה, כמ"ש במנחת יצחק ח"ט סי' קנג. ובספר עמק המשפט הביא בשם הגריש"א והשבה"ל שכתבו שפשוט שהעיקר לדינא שיש זכות ליוצר ביצירתו.

זכות יוצרים בזמננו

גם לשיטות שאין לאדם בעלות על יצירה, מ"מ י"א שיכול לאסור להעתיק ע"י שיר במכירה. עי' בציץ אליעזר (ח"ח סי' פ) שיש בכוחו לשייר במכירה ולאסור על הקונה שלא יעתיק את מה שמכר לו. ובאופן זה מותר לצורך עצמו דזה נהנה זה לא חסר. וכ"כ בפתחי חושן גניבה פ"ט הע' כז, ועע"ש בהל' קניינים פ"כ הע' מו. אמנם י"א שאין משמעות לשיר כזה, כיון שאם יעבור על התנאי גם המוכר אינו חפץ בביטול המכירה.

אכן במקומות שיש חוק האוסר להעתיק, יש לפסוק כך גם על פי דין תורה. כמ"ש הבית יצחק עצמו (שם) דאע"פ שאין בעלות מהני דינא דמלכותא לאסור בכה"ג, עפ"י המבואר בש"ך סי' שנו סק"י שבמקום שהמנהג כך גם בישראל מועיל דינא דמלכותא אף נגד דין תורה. וגם מכיון שאין כאן הוצאת ממון שלא כדין אלא מניעת ריוח בלבד, שהמעתיק היה יכול להרויח מלקנות הספר או הדיסק, מועיל בזה דינא דמלכותא. ועי' חת"ס (חו"מ מד) שבמקום שזו תקנה לטובת האומנים, יש להחזיק בדינא דמלכותא.

ובימינו בכל המדינות יש חוק האוסר לגזול זכויות יוצרים לשימוש עסקי או ציבורי, וכולל העתקה מספרים ושכפול דיסקים ושימוש בתוכנות.

בעלות על חידושי תורה

בשו"ת מחנה חיים (ח"ב מט) כ' לגבי הגונב חידושי ואומרים בשם עצמו, דאם אין בזה נפק"מ להכרעת הלכה אינו בכלל השגת גבול, אבל אסור משום גניבה. ואע"פ שזה נהנה זול"ח, מ"מ אין רשות ליקח דבר של חבירו שלא מדעתו ולהנות בו אא"כ אין בעה"ב מקפיד, אבל בד"ת שעמל עליהם ודאי שמקפיד.

אך דעת המהר"ם שיק (שו"ת יו"ד קנו) שאין גזל בגניבת דברים, כיון שאין גזל בקול, דהוי דבר שאין בו ממש, וגם אין שייך בזה השגת גבול. אכן אסור משום מדבר שקר תרחק או משום גניבת דעת. וכ"כ המור וקציעה (בהקדמתו) שיש בזה גניבת דעת הבריות, עי"ש.

ועי' בתנחומא (במדבר כז), כל מי שאינו אומר דבר של תורה בשם אומרו, עליו הכתוב אומר, אל תגזול דל, כי דל הוא (משלי כב,כב). הרי שנחשב גזלן. (ועי' שדי חמד ח"א עמ' קסט).

אמנם בתוספתא ב"ק (פ"ז ג), אי' המתנגב אחר חבר והולך ושונה פרקו, אע"פ שנקרא גנב, זוכה לעצמו שנאמר לא יבוזו לגנב כי יגנובו. [וכ"פ הש"ך בסי' רצ"ב והו"ד במג"א או"ח סי' יד סק"י]. אולם בשבט הלוי (ח"ח שיג) ביאר דאירי באדם שרעב לד"ת שרק כך יכול להגיע אליהם וכונתו לש"ש, [ומ"מ נקרא גנב דרך בזיון, כיון שהיה לו להזכיר בשם אומרו]. וכ' עוד שת"ח שאומר חידושי של אחר בלי להזכיר שמו, הרי זה עוון פלילי וגניבת דעת, והביא בשם השו"מ שאין להקל אפי' אם מכניס שינוי בדברים.

דרושים חברותות לזמן אלול:

טלפון	שעה	מקום	נושא
0548-593-364	בוקר - צהרים	בית אבא / גמיש	גמיש
0527-150-519	בוקר (כשעה)	בהמ"ד שאג"א / גמיש	מסכת סוכה
0527-180-526	9.00-10.30	גמיש	דף היומי
0504-156-695	10.00-11.00	נאות הפסגה	מסכתות ישיבתיות בעיון קל
0527-154-385	17.00-19.00	רח' שערי תשובה	מסכת שבת
0527-614-765		כולל רצופות	מסגרת "ישיבה על קברו"
0527-614-765	22.15 / 6.00	בהכ"נ אהל תורה ריה"נ	למסור שיעור דף היומי
0527-183-837		גמיש	מסכת יומא
08-6499668	17.00-19.00	גמיש	גמרא גמיש, יסודי

**לקביעת חברותא התקשר עכשיו:
0533-15-46-95 והשאר הודעתך**

נושאי הגליונות הקרובים בס"ד

**כי תצא - מעקה
כי תבא - קול רם**

ד"ת [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא
בדוא"ל: a740700@gmail.com
באותו שבוע, עד יום שלישי בלילה

בכת"י, עד יום א' בתיבה שע"י אוצה"ס בצירוף הוצ' הקלדה (10 ש' לעמ')

מבצע מיוחד!!

**ספר
זכויות היוצרים**

**מדריך הלכתי, שאלות מעשיות
ואוצר שו"ת ופסקים מהקדמונים ומפוסקי זמננו
450 עמודים**

ללומדי 'עומקא דפרשה' במחיר 20 ₪ בלבד

להשיג אצל
משפ' לוי אבני נזר 20 ק"ב

הנצחות
ופרסום בגליון:
052-7678393

לקבלת הגליון בדוא"ל בקביעות
בכל ערש"ק, יש לשלוח בקשה לכתובת:
ad740700@gmail.com

« המשך מעמ' 1:

צילום מספר והעתקת מוזיקה

לספרנו זכויות היוצרים. וה"ה בקלטות ותקליטורים של שירים. והסברא בזה להתיר לצורך עצמו היא, דאם לא יקנה המוצר בשום אופן הו"ל כדון זה נהנה ולא חסר שמוטר ואין בזה שום איסור גזל כדקי"ל בשו"ע חו"מ סי' שס"ג ס"ו ברמ"א שם.

אמנם בתוכנות מקצועיות יקרות וכן תוכנות לימודיות שעלותם כמה אלפי שקלים, ישנו איסור העתקה אפילו לצורך עצמו, ובפרט שבעל היצירה מודיע בשער בת רבים וכן מודפס תנאי המכירה ע"ג התקליטור, שאינו מוכר את המוצר אלא **רק את השימוש** דהיינו האפשרות להשתמש בו בלבד, וכתבו פוסקי דורינו שיש להתחשב בזה, והגרמ"ש קליין והגר"י סילמן נתנו לזה תוקף הלכתי לכל הדעות, שאסור להעתיק את המוצר בשום אופן, הן לעצמו והן לאחרים, אפי' שלא לצורך מסחר כלל, ואסור לקנות מן המעתיקים והמעתיקים מן המעתיקים לעולם, וכל הקונה מהם הרי הוא בגדר מסייע בידי עוברי עברה. וביאור החילוק בין העתקת מוזיקה וספרים שהתירו להעתיק לצורך עצמו, ואילו התוכנות היקרות אסרו להעתיק אפילו לצורך עצמו, אף דלכא' מצד איסור גזל שייך בשניהם, דמה לי הוצאה מרובה או הוצאה מועטת. ומה שנקטו דהטעם מפני שבתוכנות יקרות בעל היצירה השקיע בזה הון רב, עדיין אינו טעם מספיק דמצד הדין אין חילוק בין הוצאה מרובה או מועטת, [דבשניהם היה מן הראוי להתיר ההעתקה השימוש לצורך עצמו ולא לצורך מסחר כלל וכו' ל]. **אולם** הטעם הוא מפני שתקנת הדור היא להגביל ההיתר לצורך עצמו, כדי שלא לשבור ולהפסיד את בעלי היצירה, ובמקום שהפסידים גדולים מאוד, יש בכוח חכמי הדור לגזור גזירות לשם תקנת השוק, והתחשבו עם בעלי היצירה, דאם כל אחד יעתיק לצורך עצמו, כל חברות התוכנות יבואו לידי הפסידים גדולים ופשיטת רגל, לכן למיגדר מילתא, נתנו דבריהם לשיעורין. משא"כ בספרים וקלטות ומוזיקה שעלותם נמוכה, ולא באים להפסידם לגמרי, אלא מעתיקים ומצלמים כמה דפים או מעתיקים כמה שירים (וכמו שנתבאר לעיל, שבלא"ה המעתיק לא יקנה הספר או הקלטת בשום פנים ואופן, והיינו גם אם יהיה איסור מפורש להעתיק אפילו לצורך עצמו). אולם אם מחמת ההעתקה ימנע מלרכוש הקלטת, אסור יהיה להעתיק בכל אופן, ואפילו חלקים בודדים. ויש שהוסיפו שהשירים הם בגדר **זוטו של ים**, לאחר שהם מצויים ברשתות המקוונות, וראו שזו גזירה שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בזה ובכדי שלא יכשלו בעוון גזל, התירו הפוסקים בדיעבד להעתיק שירים לנגן ע"פ ההיתר שהוא מעתיק לצורך עצמו. [ולכתחילה ישנה עצה שהנהלת המוסד תקנה התקליטור עבור כל התלמידים, או שהתלמידים בעצמם יקנו המוצר בשותפות, וממילא יכולים לכתחילה כל התלמידים או השותפים להעתיק השירים לנגן. וכן במקומות שאפשר להעתיק שירים בודדים תמורת תשלום מועט, עם היתר מפורש מבעלי הזכויות, בזה יוצא יד"ח כל הדעות]. וע"ע בספרנו זכויות היוצרים פרק ח-ט בכל פרטי הדינים שנתבארו בזה בס"ד.

לע"נ ראובן בן מרינה ז"ל ת. נ. צ. ב. ה.

« המשך מעמ' 1:

זכויות יוצרים בפטנטים והמצאות

להעתיק משל חבירו לצורך עסקיו, כגון חיקוי שם של מוצר מסויים כדי לשווק אותו תוך כדי ניצול הפרסומת שהחברה המתחרה עושה למוצר זה, או מחמת שהקונים רגילים לקנות מוצר זה וכו"ל בשם החברה. או העתקת צורת האריזה, שהמציא הראשון כדי למשוך בכך את הקונים, בין שעיצבו אותה בצורה פרסומית בולטת, ובין שיש בה מעלה של נוחות, שמפני כך הקונים מעדיפים את המוצר של חברה זו על פני המתחרים.

וכן אסור לקרוא למוסד בשם של מוסד אחר מפורסם, ואפילו בשם דומה, כאשר התורמים עלולים להחליף ביניהם. (עי' פתחי חושן גניבה פרק ט עמ' רפ שאם קרא למוסד חדש בשם של מוסד ותיק ומפורסם, צריך להעביר את התרומות שקיבל למוסד הותיק).

ובכל אלו הראשון יכול לעכבו מלעשות כן, ואם עבר ועשה עליו לשלם לראשון חלק מהוצאותיו, (עפ"י הדברי מלכיאל שם).

ברכת מזל טוב מעומקא דלבא

לידידנו הרה"ח ר' **יוסף שוורץ שליט"א**
לרגל נישואי הבת שתחי'
ביום חמישי הבעל"ט י"ב אלול
באולם "היכל הנגינה"
שפע ברכות ושובע שמחות